

Романі

ЗАКАРПАТСЬКЕ РОМСЬКЕ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНЕ ТОВАРИСТВО
ЗАКАРПАТСЬКО РОМАНІ КУЛЬТУРНО-СПІКАДО ЕКІПЕ
№11, четверг, 11 листопада 1999 року

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯМ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

КОЛОНКА РЕДАКТОРІВ

У світі, а особливо в Європі, масмедіа, громадські та політичні організації проводять велику роботу по створенню позитивного іміджу ромів у засобах масової інформації. Рік від року зростає кількість ромських газет і журналів, які висвітлюють не тільки актуальні проблеми цього народу, а і різноманітні шляхи їх вирішення. По всьому видно, що світова спільнота зацікавлена в інформаційній підтримці життєдіяльності ромського народу.

Формування позитивного іміджу ромів у ЗМІ була присвячена і міжнародна конференція, яка відбулась в Празі (Чехія) наприкінці жовтня цього року. Тут зібralися біля 60 представників друкованих

і електронних ЗМІ, які представляли Україну, Естонію, Великобританію, Угорщину, Болгарію, Чехію, Македонію та інші держави. На конференції були представлені нові проекти ефективної роботи та інтернаціональної кооперації між ромськими та неромськими журналістами.

Цікавою також була інформація про те, що в Чехії, наприклад, уже з'явилися серіали, які присвячені життю ромських громад. Правда, поки що вони розраховані в основному на дитячого і молодіжного глядача. Але ж це лише перші кроки в цьому напрямку. Будуть, звичайно, і подальші.

Шеф-редактор А. Адам
Редактор Є. Навроцька

ЕПІГРАФ НОМЕРУ

*В чем истина цыганская?
Насколько памяти хватает,
С моим шатром я обошел*

весь свет,

*Искал я дружбы и любви,
И справедливости, и счастья,*

*Я постарел от жизни,
Но настоящей любви не изведал
И не услышал справедливых слов,
Так в чем же истина цыганская?*

Расим Седжиц

ПРАЦЮВАТИ СПІЛЬНО

5 листопада в науково-культурному центрі національних меншин Закарпаття (м.Ужгород) відбулося засідання представників національних меншин. Головував на цих зборах начальник управління національностей та мовної політики облдержадміністрації М.Черепаня. Відкриваючи збори, Михайло Іванович сказав: "Всі ми разом хотіли би працювати спільно і без розбіжностей. Саме тому ми просили всіх вас подати свої пропозиції і запропонувати орієнтовні плани роботи на майбутній рік. Давайте спробуємо скласти такий перспективний план, який би міг бути орієнтиром для нашої роботи і допоміг би вирішити ті проблеми, які у нас є. У наступному році нас чекає важлива подія - 55-річчя приєднання Закарпаття до України. Гадаємо, що це буде свято всенародного масштабу. До цієї готується навіть спеціальний Указ Президента. Саме тому ми хотіли би почути і від всіх вас пропозиції щодо заходів по відзначенню цього ювілею".

Директор центру Л.Луцкер нагадав присутнім, що центр створений з метою консолідації всіх національностей і народностей краю і представники всіх національностей можуть тут збиратися і проводити свої міроприємства, вогнища і зустрічі. Лев Йосипович підтвердив: "Центр є координаційною базою всіх товариств, в роботу яких ми не будемо втручатися".
"Давайте, - закликав Л.Луцкер, - працювати так, щоб нам з-за кордону не пояснювали, що і як нам треба робити, а саме вирішувати всі свої проблеми. Причому на високому і пристойному рівні. До цього нам треба залучати не тільки друковані ЗМІ, якідо речі, дуже активно з нами співпрацюють, а і обласну державну телерадіокомпанію. Вона могла би стати зв'язуючим місцем між нами і глядачами всього краю, що для нас дуже важливо".

Лев Луцкер ознаявив присутніх з орієнтовним **планом роботи центру на 2000 рік**, який склали спільними зусиллями представники національних громад

На знімку: Виступ директора ЦКНМЗ Л.Луцкера

та співробітники центру. В нього, крім робочих засідань координаційної ради центру (ЦКНМЗ) і нарад по оперативній роботі і зв'язках з національними товариствами, входить проведення науково-практичних конференцій по різних темах, участь у проведенні обласних телефестивалів культур національних меншин "Закарпаття - наш рідний край", підготовка і проведення "круглих столів" на теми: "Діалог з владою", "Довіра" (зустрічі з депутатами Верховної Ради від Закарпатської області), "Кордон єднання" (обмінні зустрічі з представниками національних меншин Угорщини, Словаччини, Румунії та Польщі), "Автограф на пам'ять" (турнір

молодих лідерів національно-культурних товариств), свята родини, проведення літературних конкурсів, вечорів поезії, виставок, художньо-мистецьких альманахів, зустрічей з видатними людьми і ще багато чого цікавого.

2000-й рік, судячи по всьому, очікується цікавим і змістовним. Про це ж говорили в своїх виступах і голови товариств, які були присутні в залі. Представники угорських, німецьких, чеських, русинських, ромських, російських та інших товариств говорили в основному про консолідацію, про єдність, про злагоду. І це було найголовнішим.

Наш кор.

СБОГОДНІ В НОМЕРІ

- Передвиборна програма кандидата в Президенти України Л.Д. Кучми..... 3 стор.**
- Міжнародна конференція медіа програм в Празі 2 стор.**
- Жебракувати ми не звикли 4 стор.**
- На перехресті долі 5 стор.**
- Прояви етнічного геноциду відносно ромів 6 стор.**

Є ПЕРШІ РОМСЬКІ ТЕЛЕВІЗІЙНІ СЕРІАЛИ!

Творчий колектив Карла Двожака на чеському телебаченні закінчив роботу над новим серіалом для дітей, який своєю тематикою зацікавить і глядачів старшої вікової категорії. Справа в тому, що розповідає він про життя ромської общини. У **першій та другій** серіях мова йде про ромську історію, у **третьій** представлені традиційні ре-

месла, у **четвертій** розповідається про музику та видатних ромських музикантів, з **п'ятої** серії глядач може довідатися дещо про мову ромів, літературу та ромський театр. **Остання** серія присвячена в основному питанням релігії.

Автором сценарію та режисером фільму є Ярослав Говорка, драматургом Ольга Янку.

Даний цикл було створено тому, що на думку його авторів, інформація про ромів є односторонньою, не повною та часто не об'єктивною.

Серіал транслюється на другому каналі чеського телебачення.

Наш кор.

ШИРО ДЯКУЄМО ВАМ, ДОБРІ ЛЮДИ!

Дирекція Концовської ЗОШ І - ІІІ ст. щиро дякує американсько-українському об'єднанню "Воля" за надану гуманітарну допомогу одягом для сиріт, напівсиріт, дітей з багатодітних і малозабезпечених сімей, які відвідують нашу школу. Посередником у доставці допомоги виступало об'єднання "Соборність". Бен-

зин для доставки одягу у кількості 100 літрів видлив безплатно Генеральний директор "Закарпатгазонафтопродукт" Машкаринець Іван Васильович. Світ не без добрих людей.

Шана їм і наше велике спасибі!
О.В.Федорова,
директор ЗОШ І - ІІІ ст. с.Концова.

ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА

Братіслава

5 жовтня ц.р. у Братіславі пройшла пресконференція Словацького Хельського конгресу (СХК), представники якого дали оцінку своїй діяльності за 1998 - 1999 роки. На засіданні було підкреслено, що СХК на даний момент вдалося реалізувати провідні проекти, спрямовані на ромські общини.

Метою одного з таких проектів, наприклад, було проведення аналізу образу ромів так, як його бачать та показують найважливіші засоби масової інформації Словаччини. Аналіз проводився за матеріалами газет "Новий час", "Правда", "Словацька республіка", "Ми є", "Праця", "Народне відродження".

З електронних засобів інформації спостерігали головне за новинами та актуальними вістіями STV, TV Markiza та словацького радіо. За змістом матеріали, що потрапляли до ефіру, були спрямовані на реальні проблеми ромського етносу - соціальну проблематику, дотримання прав людини і т.д. З позитивних представлених характеристик явно виділялися обдарованість ромів.

Та, на жаль, журналісти, як і більшість населення, не відмежовували поведінку конкретного індивіда від поведінки цілої етнічної групи. Тому часто інформація була представлена таким чином, ніби якийсь конкретно взятий взірць поведінки окремої особи є типовим для усіх носіїв даного етносу.

На знімку: Члени Словацького Хельського конгресу.

Бероун (Чехія)

Громадське об'єднання "Futurum Roma Beroun" 30 жовтня цього року організувало регіональний тур конкурсу краси "Miss Roma 1999".

За повідомленням пана Шлівана, у конкурсі взяли участь 15-ть дівчат, зріст яких був не менше 160 см.

Новий Бор (Чехія)

У чеському містечку Новий Бор до трьох початкових і однієї особливої школи ходять 1580 учнів. З них 52 - ромської народності. На думку місцевих жителів, цей показник занижений - бо не всі хочуть визнавати приналежність до ромської меншини.

Як наслідок, місцеві жителі вимагають залучити до роботи у цих школах хоча б одного ромського асистента, який би допомагав та спрямовував ромських учнів у навчання. Але це питання поки що залишається невирішеним.

Брюсель

За останніми даними, уряд Бельгії збирається прискорити депортацію 500 ромів, які просять політичний притулок у цій країні. Свої дії представники влади мотивують тим, що вважають прохання ромів безвідставними.

Деякі органи, базуючись на принципах демократії, вважають, що це рішення суперечить Європейській конвенції по правам людини.

Відень

Організація по безпеці та співпраці в Європі (OSCE) та Ромський національний конгрес (RNS) провели 6-го жовтня ц.р. конференцію, присвячену сучасному становищу ромів у Європі.

Головною темою конференції було обговорення питань, пов'язаних із положенням ромів у Косові та з'ясування причин їх міграції. За повідомленнями, заслуханими на віденській конференції, ромі стали жертвами обох ворогуючих сторін (сербської та албанської). Тисячі з них стали біженцями, які шукають порятунку в інших державах. Говорилися і про трагічні випадки у берегах Італії (Содио прямують тисячі ромів з Балканів), де багато людей втопилося. Стосовно проблеми міграції свою думку висловили представники ромських організацій і визначні особистості країн Європи. За словами члена Борду RNC Йозефа Червеняка з Словаччини, їх міжнародна організація готова до партнерської співпраці з європейськими інституціями у питаннях пошуку нових методів рішення справ ромів й створенні нової політики у цій сфері.

Белград

29 жовтня ц.р. сербська поліція розігнала мітинг, на якому взяли участь 20 тис. чоловік, що вимагали відставки президента країни Слободана Мілошевича. При цьому 60 осіб було поранено.

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ МЕДІАПРОГРАМ В ПРАЗІ

На знімку: Галіус Орхан

З 29 по 31 жовтня у Празі проходила конференція, присвячена створенню позитивного образу ромів у засобах масової інформації. У дискусіях взяли участь представники Чехії, Болгарії, Естонії, Хорватії, Югославії, Македонії, Угорщини, Польщі, Румунії, Словаччини, України, Великобританії, Боснії та Герцеговини.

Головними завданнями конференції були: розгляд значення та функції ромських засобів масової інформації у суспільстві, повідомлення основних відомостей про освітню програму INTRINSIC (Проект журналістського мінімуму), розгляд ромської тематики в чеських ЗМІ, перегляд позиції ромських журналістів щодо образу ромської меншини в інших країнах, пошук способів ефективної співпраці ромських журналістів світу.

Проведена конференція допомогла працівникам ромських медіа налагодити тісніші контакти, обмінятися досвідом роботи та найважливішою інформацією.

Ось деякі погляди та пропозиції учасників зустрічі.

На знімку: Латіф Демір та Стапіро Станкевіч

На думку головного редактора польського журналу "Rrom p-o Drom" Стапіро Станкевіча, треба показувати більше позитивних сторін з життя ромів, а не лише розповідати про те, як вони гарно грають, співають та танцюють біля вогню. Крім того, треба покращити комунікацію між ромами та гадже, злати той бар'єр, який їх розділяє. І саме преса та телерадіокомунікація є тими стежинами, які приведуть до покращення рівня освіти ромів на різних її етапах, що призведе до занепаду негативних стереотипів відносно ромів. Ще пан Станкевіч заува-

жив, що на ромську проблематику ні в якому разі не можна дивитися поверхово. А до співпраці треба залучати й державні структури. Розповідаючи про роботу, пов'язану з виходом вищезгаданого журналу, він сказав: "Нам дуже важко конкурувати з іншими, особливо державними виданнями у яких вже є своя історія, велика матеріальна база. А ми, мов ті птахи, яким хто-небудь кидає зерно. Приходиться докласти масу зусиль та власні кошти, аби розпочати роботу не припинилася. Допомогають нам і дописувачі з інших країн, які надають нам цікаву інформацію. У самій редакції працюють не лише ромі, але й гадже, що на мою думку сприяє більшій інтеграції. Та й сам журнал виходить кількома мовами: польською, ромською, деякі матеріали навіть литовською, українською чи білоруською."

Представник SRLL "DARHIA" з Македонії Латіф Демір сказав, що взагалі задоволений результатами даної конференції. А найбільш йому зампонувала ідея створення Міжнародного інформаційного центру, куди б могла стікатися інформація про ромів з цілого світу і потім передаватися у різні країни. Тим самим це дало б можливість ромам знати все про своїх "братів" навіть за кордоном. Для запровадження цієї ідеї у життя

потрібні значні кошти, але вона цілком реальна." Доктор педагогічних наук університету Іллінаїстики в Бухаресті Соломія Романеску теж внесла досить таки цікаву пропозицію. Справа в тому, що в Румунії існує багато ромських видань. Найвідоміші з них - це "Asol de Trefla", "Avenimentza", "Romano lil", "Satra", "Roma-Tham", та "Satra-Astra". Але в країні, де проживає 24 мільйони ромів, не має свого ромського телебачення. Тому було б добре, якщо б існували міжнародні ромські телетрансляції.

Видавник словацького журналу "Amen" Гелена Червенякова відмилала слідує: "Так, нас поливають брудом. Але ми повинні показати, які ми є насправді. Щоб інші ромі, дивлячись на нас, наші досягнення, не ганьбилися за своє походження й гордо зголошувалися до свого народу. Багато чому ми повинні вчитися. Наприклад, як поводитися в тій чи іншій ситуації. Як ставитися до таких випадків, коли після виступу обдарованого ромського музиканта в пресі з'являється замітка типу "Він чудово грав, але не знає ноти." Як зробити так, щоб накінець змінилось упереджене ставлення до ромів."

Важливість міжнародно-

На знімку: Соломія Романеску

ня, у цьому випадку, конкретно до ромів. Наприклад, коли в країні криза, винувати, як правило, ромі. Так, із Словаччини й Чехії ромі тікають. Всюди значиться, що вони не хочуть працювати, а лише живуть за рахунок соціальної допомоги держави. Та ніхто не вказує, чому ромів не хотять брати на роботу. Адже без-

На знімку: Гелена Червенякова та Ахмед Елезовський

го спілкування підкреслив і працівник RTV Kumanovo Ахмед Елезовський. В Македонії існують два ромські телеканали та маса видавництв. Та, крім того що інформація поступає до місцевих жителів, вона (особливо якщо актуальна) надається для трансляції різним міжнародним телерадіоканалам. Бо на думку пана Ахмеда, про події життя ромів повинні знати й мешканці інших країн. А обмін інформацією у такий спосіб допоможе налагодити тісніші контакти не лише з "білими", але й з ромами інших країн.

Представник Угорщини Агнеса Дароці у своєму виступі зазначила: "Інформація - це сила. Питання лише в тому, у чіях руках вона знаходиться. Від того як інформація подається, залежить і ставлення сприймачів даного повідомлен-

робіття серед ромського населення у 6-7 разів вище, ніж серед не ромського. Це лише зайвий раз підтверджує факт, що дискримінація ромів у суспільстві все-таки існує. Щоби побороти даний бар'єр непорозуміння, нами у Мішкольці проводилися пресконференції, на яких були присутні як ромські, так і не ромські журналісти. Усім була надана можливість ближче ознайомитися з ромською культурою та сучасними надбаннями носіїв ромського етносу. Після чого погляд не ромських журналістів на ромів значно змінився.

Тому ми прийшли до висновків, що треба знайти дорогу до провідних засобів масової інформації, а не замикається у власних "гетто".

На знімку: Аладар Адам та Агнеса Дароці

Наш кор.

ПЕРЕДВИБОРНА ПРОГРАМА КАНДИДАТА У ПРЕЗИДЕНТИ УКРАЇНИ КУЧМИ Леоніда Даниловича

ДОРОГІ СПІВВІТЧИЗНИКИ!

Згадаймо початок 90-х років: важкі часи гіперінфляції, катастрофічне падіння виробництва, небачене знецінення трудових доходів і грошових заощаджень. Країна жила тривожним передчуттям економічного суверенітету. У 1994 році ви підтримали мою програму відвернення національної катастрофи.

За п'ять років напруженої праці нам вдалося утвердити Україну як **державу, суспільство, політичну націю**:

- збережено громадянський мир;
- прийнято Конституцію України, закладено фундамент сучасного державного устрою на принципах розподілу влади, відбулося становлення парламентаризму і виконавчої вертикалі, вибудовано незалежну судову систему;
- Україна стала повноправним членом міжнародного співтовариства, членом Ради Європи, ключовою державою системи європейської і регіональної безпеки; укладено великий Договір про дружбу і співробітництво з Росією, вирішено проблему Чорноморського флоту і Севастополя;
- введено власну національну валюту - гривню; приборкано гіперінфляцію, зузлено падіння виробництва, створено умови для технологічної модернізації промисловості; розпочато безкоштовну передачу землі тим, хто її обробляв;
- зроблено суттєвий крок у розбудові України як соціальної держави, утверджується принципово нова система соціальних гарантій;
- забезпечено рівність прав усіх національно-культурних і релігійних об'єднань, українська мова утверджується як державна з одночасним створенням умов вільного розвитку російської та інших мов.

Ми вистояли. Україна відбулася. Відтепер - навзажди.

За ці п'ять років не обійшлося без прикрих, часом неминучих, помилок. Водночас набутий досвід дозволяє впевнено дивитись у майбутнє.

I. ЗА ЕФЕКТИВНУ ВЛАДУ

Від паростків демократичного управління -

до дієвої демократичної системи Чесно служити народу

Завершення адміністративної реформи, двопалатний парламент, політично відповідальна більшість у парламенті на базі широкої суспільної коаліції; уряд парламентської більшої, народної довіри і відповідальності; скорочення державного апарату і його оновлення; прийняття Кодексу честі держслужбовця і народний контроль за його дотриманням.

Закон понад усе і один для всіх

Судова реформа, президентські гарантії прав та свобод громадян, попередження злочинів і невідворотність покарання, джерела прибутків - під контроль держави і народу; викоринення корупції.

Від всевладдя центру - до сильних регіонів

Гармонізація відносин держави та територіальних громад; посилення самостійності місцевих органів влади та самоврядування; утвердження муніципальної власності.

Незалежній державі - сучасну армію

Нова військова доктрина, перехід до професійної армії; зміцнення матеріальної бази і кадрового складу Збройних Сил України; розвиток військової науки; дієві соціальні гарантії та повага - військовослужбовцям.

II. ЗБУДУЄМО СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНУ ДЕРЖАВУ

Через активну соціальну політику до прискорення економічного зростання Надійні гарантії тим, хто працює

Національна програма соціально-економічного розвитку - основа суспільного договору; її виміри: темпи економічного зростання - не менше 7% щороку, створення 1 млн. нових робочих місць, збільшення реальних доходів населення у 1,6 раза, їх захист від інфляції, випереджаюче зростання заробітної плати; погашення впродовж шести місяців заборгованості з заробітної плати, пенсій та інших соціальних виплат; пріоритет - працездатну молоді, демобілізовані з армії.

Адресну допомогу - соціально незахищеним

Боротьба з бідністю; соціальний захист безробітних; компенсація знецінених заощаджень громадянам та ошуканим вкладникам; професійна реабілітація, зайнятість та пільги інвалідам; пенсійна реформа: прийняття нового пенсійного закону вже в 1999р. - підвищення мінімального рівня пенсій, розмір пенсій - у пряму залежність від стажу і трудового внеску.

Доступне житло

Збільшення у 2 рази обсягів житлового будівництва;

**ЛЕОНІД ДАНИЛОВИЧ
КУЧМА**

Народився 9 серпня 1938 р. у с.Чайкине Новгород-Сверського району Черніпівської області. Батько, Данило Прокопович, загинув на фронті. Мати, Параска Трохимівна, все життя трудилася в колгоспі, виховала трьох дітей.

Працьовитість і наполегливість відкрили здібному сільському юнакові дорогу до Дніпропетровського університету. Першою нагородою стала медаль "За освоєння целини" (1958 рік).

У 1960 р. почав працювати інженером у конструкторському бюро "Південне" (м.Дніпропетровськ) - флагман ракетно-космічної галузі. В 28 років - технічний керівник виробувань на космодром Байконур. За участь у створенні унікальних космічних технологій став лауреатом Ленінської премії та Державної премії України. Кандидат технічних наук, професор. У 1989 трудовий колектив "Південмашу" обрав його генеральним директором.

Як народний депутат України (1991 р.) Л.Д.Кучма віддає свої творчі сили і організаторські здібності утвердженню нової України. У жовтні 1992 року, коли відчутно загострилася економічна і соціальна напруга, Л.Д.Кучма був призначений Прем'єр-міністром України. У 1993 році на знак незгоди з блокуванням урядових ініціатив подав у відставку. Очолював Український союз промисловців і підприємців. Одружений. Має дочку й онука. 10 липня 1994 р. обраний Президентом України. Зареєстрований кандидатом у Президенти України.

запровадження пільгового оподаткування та довгострокового кредитування; розширення програми "Сільський дім", молодіжного житлового будівництва; забезпечення житлом військовослужбовців; державне житло - найменш соціально захищеним.

Здорова людина - здорове суспільство

Збільшення асигнувань на охорону здоров'я; особлива увага - сільській медицині; активна демографічна політика; захист матері і дитини; профілактика інфекційних захворювань; забезпечення медичних установ необхідними ліками і медобладнаннями.

Інтелекту нації - суспільну повагу та захищеність Обов'язкова середня освіта, рівні можливості для безкоштовної вищої; запровадження пільгового кредитування студентів; президентська програма комп'ютеризації школи; підвищення зарплати вчителям, викладачам, науковцям; розвиток національної культури і мистецтва, державної української, російської та інших мов; захист людини від пропаганди насильства та аморалізму.

Соціальна держава - солідарне суспільство

Утвердження засад громадянського суспільства; конструктивна співпраця між урядом, профспілками та роботодавцями; запобігання соціально-політичним конфліктам та екстремізму; державна підтримка національних меншин; м'ягкотінна та міжконфесійна злагода.

III. ДО ЕКОНОМІКИ ДОБРОБУТУ Всебічний розвиток внутрішнього ринку, зміцнення конкурентноспроможності національної економіки

Зменшити податковий тягар

Спрощення податкової системи і суттєве зниження податків; п'ятирічний мораторій на зміни у податковому законодавстві; захист платників податків; рішуче обмеження тійової економіки, прозорість та ефективний контроль за використанням бюджетних коштів.

Стимулювати приватну ініціативу

Зміцнення середнього класу; надійний захист приватної власності; створення можливостей для кожного, хто хоче розпочати власну справу, через мікрокредитування, іпотеку, пільгове оподаткування; підтримка та зростання чисельності тих, хто одержує доходи від майнової та інтелектуальної власності; гарантії прав власників акцій та земельних паїв; державний захист добрих підприємців та торгівців від кримінального рекету та бюрократичного свавілля.

Привабливий інвестиційний клімат

Технологічне оновлення та фінансове оздоровлення діючих державних підприємств; запровадження дієвої системи страхування вітчизняних та зарубіжних інвестицій; перехід від сертифікованої до інвестиційної приватизації; інвестору - право власності на земельну ділянку; оздоровлення банківської системи та розвиток фондового ринку; захист національного виробника; розвиток конкурентного середовища.

Промисловості, науці, технологіям - світовий рівень

Збільшення до 2% ВВП державного фінансування науково-технічної сфери; державна підтримка високотехнологічних галузей; використання науково-технічного потенціалу військово-промислового комплексу для модернізації армії та інноваційного оновлення виробництва; стимулювання експорту високотехнологічної продукції; пріоритет - інформатизація, енергозберігаючим та екологічно чистим технологіям; реструктуризація паливно-енергетичного комплексу, вирішення проблеми ЧАЕС.

Селу - нові можливості

Завершення земельної реформи; вільний розвиток усіх форм господарювання; сприяння колективним, приватно-орендним, фермерським та особистим підсобним господарствам; селу - сучасний вітчизняний трактор і комбайн; справедлива цінова політика; розвиток ринку сільськогосподарської продукції та продовольства; іпотечне кредитування; державна підтримка соціального розвитку села.

Стабільна гривня, збалансований бюджет

Стійка грошова система, збалансована бюджетна політика, зменшення державного боргу; подолання кризи платежів, дефіциту платіжного балансу; накопичення валютних резервів.

IV. У ЗЛАГОДІ ЗІ СВІТОМ Немає України без світу, а світу без України

Зовнішня політика - проукраїнська

Позаблокованість і стабільне партнерство з усіма демократичними країнами світу; активна участь у побудові ефективної системи європейської безпеки; гармонізація національного законодавства відповідно до європейських стандартів; стратегічне партнерство з Росією та іншими державами; активна робота щодо збереження старих і завоювання нових ринків українських товарів; реалізація переваг географічного положення України; гарантії захисту громадян України за кордоном; розвиток господарських міжрегіональних зв'язків; спрощення режимів перетинання кордонів; зміцнення зв'язків зі світовим українством.

Переконаний у правильності обраного шляху. Відмова від здобутого великими зусиллями - згубна. Впевнений - наступні п'ять років істотно змінять життя на краще.

Вірю в Україну!

Вірю в український народ!

Ми разом вистояли - разом переможемо!

Л.Д.КУЧМА

**ШАНОВНІ РОМИ! ЗАКЛИКАЄМО ВАС ПРОГОЛОСУВАТИ
ЗА ДІЮЧОГО ПРЕЗИДЕНТА КУЧМУ ЛЕОНІДА ДАНИЛОВИЧА!**

Жебракувати ми не звикли

За адресою Польова 1, що за залізничним переїздом в Батьово, розташувались скромно біля дороги декілька ромських хатинок. Зразу було видно, що живуть тут люди не багаті. В осінній сонячний день дітлахи разом з маленькими цуценятами гралися на подвір'ї. Дорослі ж в хатах займалися своїми справами.

На знімку: Традиційні ремесла годують жителів Берегівщини

Ми зазирали в одну з них і побачили, що господар робить щось досі для нас небачене. Знайомились. Іван Васильович Мандич родом з Мукачева Йому 37 років та вже 6 років він живе тут, у ромському таборі "Раніше, - розповідає він - при колишньому Союзі, роботи у мене вистачало, спокійно міг прогледувати сім'ю. Бо я муляр, вмю штукатурити, метати вальки. Роками працював у заробітчанських будівельних бригадах Росії, Казахстану та України.

найбільш ходовий товар з усього зробленого) звикли уже і малюки. Своїми маленькими пальчиками вони виплітають найцікавіші узорі і вчать це робити дуже акуратно.

Звідкі ж прийшло це ремесло до Батьова? Виявляється від дідів та батьків. Наприклад, Івана Мандича навчив цій роботі тестя, Берталон Лакош. Плетіння прекрасно освоїв і його сини, що живуть з сім'ями у хатинах поруч Тиберій та Бертолон Гого. А дочка Лідія та Серена не тільки продають те, що зробили чоловіки, а й також приймають участь в процесі виготовлення - підбирають узорі і виплітають їх.

Розповідає Мандич Лідія: "У всіх людей тепер з грошима сутужно. Наприклад, щоб продати дитячий стільчик (це самий ходовий товар, бо має невелику вагність - всього 3-4 гривні) треба немало походити по базару/вулицях. Інколи, коли грошей не дають, ми міняємо товар на продукти і це для нас теж добре. Якщо за день продамо по 4-5 стільчиків, то рахуємо, що нам повезло - уже є дітей на це прогледувати. А їх у мене четверо. Та й у сестри Серени теж четверо, ще менші ніж мої. Але грошей ні я, ні сестра на дітей не отримуємо - не знаю чому. Хоч сестра через ті гроші навіть у Берегово їздила, та так нічого і не добилаєся.

Всі ми маємо паспорти

громадян України, з законною пропискою, але по всьому видно, що роми тут не дуже потрібні. Ось, сьогодні 29 жовтня, скоробид. А запрошення на вибори нам ще не приносили і напевно вже і не принесуть. А нас тут живе 11 чоловіків і 20 жінок - це дорослі. Та 15 дітей, шестеро з них ходять до школи. Як ходять, це вже друга справа. Бо то голодні, то босі.

Але жебракувати ми не звикли. Намагаємось жити чесно, у конфлікт з законом не вступаємо. Часто - густо влада нас обходить своєю увагою. "Тумантарка", яка приходить з Голандії, до нас не доходить, продовольчої допомоги ніякої. Хоч у нас всі сім'ї багатодітні.

Минулої зими попала я в лікарню. Відкрилася кровотеча і тиск був такий низький, що родичи боялись, що не доведуть мене. Що там зі мною робили, я майже не пам'ятаю. Але рано-вранці підійшла до мене лікарка і сказала: "Якщо гроші є - залишайся, якщо ні - не займай легко".

Довелось мені збрати свої нехитрі речі і йти додому. П'ять разів сідала на сніг, відпочивала. Думала, помру по дорозі, або десь замерзну. Дійшла таки, біда, як смерть, привозила додому. Ось таке у нас життя."

О.День, с.Батьово, Берегівський р-н.

Дуже доброзичливо зустріли нас в Батьовській середній школі. До того ж, виявилось, що директором її є мій колишній колега **Олександр Чомо**. Коли ми працювали разом вчителями у восьмимірній школі села Звонкове.

Я дуже здив, коли побачив дуже багато ромських дітей в школі. Мос враження підтвердив і директор. Олександр Олександрович Чомо розповідає: "У початкові класи ходять всі ромські діти. А батьків не треба заставляти, щоб записували своїх дітей - всі самі приходять, з документами ще задовго до 1-го вересня.

Більше ніж **80 відсотків всіх дітей закінчують 9-й клас**, а деякі навіть залишаються вчитись далі. Звичай-

КРОКУЄМО ДО ГРАМОТНОСТІ

но, як серед всяких дітей, є і ледачі, і талановиті.

Серед останніх я би назвав одну дівчинку, **Наталію Вароді**, яка добре вчилась в нашій школі. Після її закінчення поступила в Берегівський педагогічний інститут. Зараз вона вчиться вже на третьому курсі. Вона є активним дописувачем районної газети "Beregі Hirlap" ("Берегівські новини").

Два тижні вона стажувалась на TV - 2 в Угорщині по журналістиці. Навчалась робити телеінтерв'ю та інші телевізійні матеріали. Кажуть, що у

неї виходило непогано. Їй навіть вдалося виграти конкурс по висвітленню подій 56 - го року в Угорщині...

На жаль, більшість ромських дітей, котрі самостужки вибиваються в світ, уже стадаються своєї народності і не хочуть рахувати себе ромами."

Було б дуже добре, якщо всі ромські діти Закарпаття зрівнялися б по освіті з батьовськими. Тоді б, через декілька років, серед ромів нашого краю було б набагато більше освічених і грамотних людей.

Б.Наци.

РІВНОПРАВНІ МЕШКАНЦІ СЕЛИЩА

Нещодавно мені, в складі групи пенсіонерів з тих районів Закарпаття, які постраждали від листопадової повені 1998 року, пощастило провести один незабутній тиждень у селищі Вишківце.

Вишківце - одне з найбільших селищ на Закарпатті. Таке велике, що в минулому навіть мало статус міста. Тут разом з угорцями та українцями живуть і багато ромів.

Коли я спитав у сільського голови, де живуть роми, він відповів мені так: "У нас живуть роми, але у жодного з них у свідоцтві про народження не записано, що він ром. Во - угорці або українці".

Характерною рисою всіх мешканців Вишківця є їх гостинність. Так само прийняли мене і роми, котрі живуть на одній великій вулиці. В таборі я зустрів групу молодих людей, які розповіли мені деякі з історій і теperшніх часів вишківських ромів. У селищі 130 ромських хатинок, в яких живуть більше ніж 600 чоловік. Однак, всі вони не вважають себе ромами. Навть прізвища у багатьох з них не ромські. А деякі взагалі носять історичні прізвища. Такі, наприклад, як Ракоці. Це прізвище носять представники 20 сімей. Але самі вони не могли відповісти мені на питання, звідкі взялася тут це відоме прізвище. Не могли відповісти на це питання і вчителі місцевої школи. Серед розповсюджених у ромів прізвищ можна назвати також Югас, Балаж, Якоб, Товт та інші.

У Вишківці завжди жили відомі майстри - будівельники. Будівельна бригада з цього села навіть приймала участь у будівництві будинку Верховної Ради у Києві. Навчилися будувати і місцеві роми. За часів Радянського Союзу вони, працюючи на будівництві, об'їздили всю країну. І сьогодні, коли нашу державу охопила економічна криза, роми, як можуть, намагаються прогледувати свої багаточисельні сім'ї. Чоловіки продовжують працювати на будівництві і в самому Вишківці і в сусідніх селах. Я в цьому сам переконався, коли побачив у багатьох будівельних групах по два-три рома. Влітку ромські жінки збирають ягоди та гриби і продають їх. А інколи їх запрошують і на сільгоспроботи в селі.

На знімку: Мешканці с. Вишківце

Кожна сім'я має по 8-10 сотин землі, де садять кукурудзу та картоплю на зиму. Взимку роми плетуть кошики - Вишківці завжди славились цим ремеслом. Треба сказати, що вишківські роми живуть непогано кожна сім'я має окремий будиночок, подвір'я прибране, а у деяких росте виноград. У багатьох є домашня птиця, а у декотрих - хнч та корови.

У минулому році селище постраждало від повені. Багато будинків, в тому числі і ромських, було зруйновано, а ще більше пошкоджено. Однак місцева влада не залишила ромів на самоті з бідом, а зобов'язалась побудувати для ромів 36 будинків. З них на сьогодні готово 33. І до кінця року закінчені будуть і решта. Тут будівництво йшло дуже швидко, тому що у Вишківці є свій цегельний завод.

Роми рад новеньким будинкам: вони стоять на міцних високих фундаментах та зроблені з цегли, а не з валькоу. Ті роми, у котрих будинки були пошкоджені, одержали будівельні матеріали. Крім того, всі роми, залежно від складу сім'ї, отримали розову матеріальну допомогу в розмірі від 75 до 700 гривень та гуманітарну допомогу (як і всі мешканці села).

Відносини між ромами і не ромами дружні, можна сказати братерські. Я бачив їх разом гуляти в центрі села. Угорці та українці не бояться ромів і поводяться з ними по-дружньому. У багатьох ромських дітей хресні батьки - не роми. І місцева влада вважає їх повноцінними мешканцями села. Навть не повірив я спочатку, коли мені сказали, що ніхто з вишківських ромів не був у в'язниці. Але це підтвердив і сільський голова.

роми у конфлікт з законом не вступаю.

Якщо я сміливо можу сказати, що вишківські роми старанні робітники, то, на жаль, не можна говорити про те, що ромські діти тут люблять ходити до школи. Серед молодих ромів дуже багато безграмотних.

Роми не відпускають своїх дітей до школи, - розповідав мені директор місцевої угорської середньої школи. Раніше, коли в школі була група продовженого дня і дітей годували, деякі діти ходили. Тепер же - ніхто".

А роми з свого боку розповідали, що їхніми дітьми ніхто в школі не займається, та й школа далеко. Зате в таборі церковна організація, "Карітас" побудувала молитовний будиночок. І тут вчать дітей абетці.

Але мені здається, що це не вихід з положення. Треба би в таборі побудувати хоча б початкову школу, де могли б навчатися всі діти. **Адже мова іде про 10 (!) дітей.** Незрозуміло також, чому серед депутатів сільради нема жодного рома. Адже роми - це 10% населення села.

Раніше серед ромів Вишківця було багато музикантів, котрі грали на вечорницях, весіллях, танцях. Тепер серед молодих ромів музикантів нема. Ромські традиції забиваються. І дуже рідко можна ще почути сумну мелодію циганських пісень. Роми горять, що привоуд для радості та гуляння у них нема...

Разом з це 25 членами нашої групи я виражаю вдячність співголові організації угорської інтелігенції Шандору Горвату, який організував це поїздку та обласній держадміністрації, що її профінансувала.

Б.Горват

КНИЖКОВА ПОЛИЧКА

Однею з останніх новинок, виданих у цьому році в Празі, стало видання "Чайорі романи" ("Ромська дичина")

на). Ця збірка складається з двох книжок під однойменною назвою і є вибраним з ромської пісенної поезії (в

одній книзі надруковані вірші, у другій - ноті і тексти до них). Записала пісні і переклала тексти автор, доктор наук, Сва Давидова.

Всі пісні розподілені по темах: ітими, танцювальні, сучасні. Особливо дається розділ, присвячений коментарям до історії і традицій ромського сльву. Доктор Сва Давидова цілу главу книги присвячує цій темі і називає її "Роми і їх пісні".

Книга присвячена не тільки спеціалістам, які вивчають пісенну культуру ромів і їх музикальні традиції, а також тим, хто хоче навчитися цим незвичайно глибоким мелодіям і їх виконавцям на музичних інструментах.

НА ПЕРЕХРЕСТІ ДОЛІ

лаштувати з метою їх подальшої адаптації до життя. Багато в цьому відношенні допоміг **Децик Роман Андрійович**.

Зі слів заступника директора по виробничій частині **Юрка Івана Івановича**, ми зрозуміли, що робітниками дійсно виконується велика робота. Одна бригада доглядає за великим рогатою худобою, якої є при школі 5 голів, та заготовляє корма на зиму.

Друга бригада займається вирощуванням сільськогосподарських культур. У її розпорядженні знаходиться 0,5 га землі, яка по 10-15 сотин розподілена між робітниками. На ній вирощують кукурудзу,

редиску, опірки, помідори, квасолю, дині, столовий буряк та цирку, з якої зiamoю виготовлятимуть вилки. Загалом продукція, яка вирощується при школі, на 25% забезпечує її потреби. Інші продукти закуповуються за кошти райдержадміністрації.

Третя бригада займається будівельними роботами. Саме цим робітникам школа завдячує своїм зовнішнім виглядом.

Цілоком, територія школи займає майже 15 гектарів: 6 саду, 5 орної землі, 1 відведено під овочеву культуру, 1 пасовища, 2 саме подвір'я.

Велику допомогу школі надала голандська

добродійна місія. Завдяки голандцям було побудовано кухню, їдальню, 2 спальні приміщення, пральню, душову. Барон фон Вед, наприклад, подарував школі теплицю. Отримала школа також і "гуманітарку", зокрема одяг. Тепер діти мають нові костюми, куртки та взуття.

Та є тут і свої труднощі. По-перше, великою проблемою є газифікація та опалення.

По-друге, відчувається брак знарядь праці для сільськогосподарських робіт.

Турбує й те, що при школі немає психолога, який би працював з дітьми та працівниками підприємства. На питання, чому це так, відповів нам директор закладу **Пак Йосип Йосипович**. "Ми хотіли направити на навчання у Харків нашого логопера, але він відмовився. А в спеціальному підприємстві на протязі одного року пропрацювала психологом **Валентина Володимирівна**, після чого її було звільнено. Справа в тому, що аналізуючи результати та ефективність її роботи, ми прийшли до висновку, що психолог при школі зайвий. А з цією роботою прекрасно справляються і наші де-

фектологи, які, до речі, працюють і вихователями при спеціальному підприємстві. І, знаючи свою справу, вони досягли значних успіхів."

Дивує також ситуація з оплатою праці робітників. Виявляється, що гроші їм зовсім не дають і ніхто з них не має трудової книжки. Директор це пояснював так: "На сьогодні дуже важко визначити статус цих дітей (між іншим декому з цих "дітей" вже виповнилося 28-м років). Вони не є робітниками, бо не виробляють матеріальні блага. В якому розумінні? Наприклад, молоко. Ті ж працівники його й споживають. Ми кормимо їх, вдягаємо."

Тому, як кажуть самі працівники, приходиться ходити "калімтити", аби заархівувати результати та ефективність її роботи, ми прийшли до висновку, що психолог при школі зайвий. А з цією роботою прекрасно справляються і наші де-

Неподалік с.Перехрестя, що на Виноградщині, розкинулося величезне подвір'я місцевої школи-інтернату, де нас зустрів директор даного закладу **Пак Йосип Йосипович**. Приїхали ми сюди тому, бо доводилося, що при школі працює підприємство, яке забезпечило роботою багатьох випускників Часлівської школи-інтернату для розумово відсталих дітей, що на наш час досить таки незвично.

Виявляється, згадане підприємство забезпечує роботою випускників допоміжних шкіл-інтернатів Закарпатської області, які неспроможні конкурувати на ринку праці. Працює воно у трьох галузях: сільське господарство, тваринництво та будівництво. Зараз на підприємстві пра-

цює 37 осіб, 80% яких роми. В основному це випускники Часлівської школи-інтернату. Та працюють тут і три кваліфіковані майстри, які допомагають навчати нових робітників.

За словами директора школи (він же ж директор даного спеціального підприємства), працювати з такими "дітьми" дуже складно. Адже це діти з фізичними та розумовими вадами, які не повинні працювати більше 2-х годин на день.

Сама ідея створення подібного підприємства, яке не має аналогів в Україні, виникла уже давно. Аналізуючи подальше життя випускників шкіл-інтернатів, працівники школи та облдержадміністрації прийшли до висновку, що треба цих підлітків працев-

Підень України

РОМИ-КРИМИ. ХТО ВОНИ?

У Павлограді проживає велика група циган - кримів. Вона достатньо консервативна і члени її спілкуються в основному між собою або з людьми, близькими до них. По вірі вони мусульмани. А мова, вірніше діалект, схожий на говір циган - келдерарів (котлер) та лаварів. Однак, в мові зустрічаються і татарські слова. Наприклад, вітають вони один одного словом "Салям". Слово "неділя" на їхньому не традиційне циганське "курке", а татарське - "базар", школа - "мектеб", а церква - "мечеть". У церкву роми - крими не ходять.

Живуть крими в основному на східній Україні, велика громада їх поселилася у Дніпропетровську та області. Навть одна сім'я є у Львові. Бо якось довелося мені там бути. І бачив, як декотрі з жінок ворожили на "Краківському" ринку. Я спитав у ромики, з яких вони циган? І вона відповіла: "Крими".

До речі, до ромів - кримів відноситься і знаний артист театру "Ромен" **Моїсей (Муса) Оглу**. Серед павлоградських кримів багато хто носить прізвище **Оглу**, але розповсюджено й прізвище **Мунтанови**.

Кримські роми (їх ще називають "кримур'я") розподіляються на групи: гусія, ко-

рай, киримлідес. Можливо є ще і інші, але мені відомо лише про ці три. У Павлограді живуть крими - гусія. Між цими групами теж є деякий розподіл, в основному він стосується невеликої різниці в мовних діалектах.

Цікаво, що і сьогодні ромики групи "крими" одягаються в довгі квітчасті сукні. Багато хто з жінок возрожит і займається комерцією. Чоловіки збирають металобрухт, а деякі їздять на кар'єр та збирають там крейду. Потім на пдводах цю крейду розвозять по селам і продають, або міняють її на продукти харчування. Декотрі займаються тим, що скупляють у робочих спецдіаг та взуття, потім здують це на базі і з цього мають невеликі кошти.

Однак, є і така частина ромів, котра нелегально продає наркотичні речовини. Це видно, тим більше, що покупці завжди знаходяться...

Мелодії їх пісень та музики дуже схожі на східні. Мені дали декілька таких пісень, але про них буде окрема розмова. Додам лише, що свято по-їхньому називається "байрам". Саме на таких байрамах співають вони свої (на туруцькі мотиви) мелодії.

В. Кочанський, м. Павлоград

Говорити про ромські погребіння заставила трагічна подія, яка не залишила байдужими багатьох павлоградців - загибель в автокатастрофі знаного в регіоні рома Яна. Нещодавно у Павлограді відбулось поховання цього представника місцевої ромської еліти. Про нього говорили, що людина він був хороша, нікого не кривдив, але найголовніше - був дуже багатий. Нікому з місцевих сильних світу цього не вдалося придбати машину кращу, ніж у Яна "Всі найкращі іномарки Павлограда були його власністю" - стверджують люди. Подєйкують також, що він контролював ділянку польсько-українського кордону, а бароні століці був його двоюрідним братом...

Загинув Ян наступної ночі після свого дня народження. Було йому 35 років. Спочатку він відмітив цю подію у кафе "Люкс", а потім відправився з своєю знайомою в мисливський будиночок в Булаховку. Коли його "Мерседес" повертався в Павлоград на великій швидкості (напевно, не менше 200 км/год), машина зійшла в кювет. Чи то дорога була погана, чи покриття зруйноване, але автомобіль увіткнувся "носом" в землю і перевертався потім ще не менше восьми разів. Звичайно, була у "Мерседеса" си-

СМЕРТЬ І ПОХОВАННЯ БАРОНА

стема безпеки, але й вона не допомогла - його пасажирі вилетіли через бокові вікна. Яна знаєш поруч з машиною, а його супутницю - на відстані 30 метрів. Шукати двичину почали, коли в салоні побачили чудову жіночу шубку, а коли розшукали, обидва тіла були вже без ознак життя. А ось грошей, коштовностей так і не знайшли. Пропали каблучка, подарунки. Мародери вже встигли зробити свою чорну справу.

Ховати Яна його народ хотів на місцевому кладовищі. Підігнали екскаватор і збирались рити велику яму. Але зовсім поруч знаходилась колонка, з котрої місцеві мешканці брали воду. Люди обурились, вивазили депутата і ховати тут заборонили.

Погребіння є погребіння і всіякі коментарі тут зайві. Але очевидно, не знайомі з ромськими звичаями, говорять, що це погребіння нагадувало розкішну траурну виставу...

Ян лежав у такій же фірмовій труні, як і відомий московський тележурналіст Влад Листівсь. Тіло його, очевидно, було

оброблено спеціальним розчином. Адже поховали Яна лише на п'ятий день. Поруч з труною - столік з дорогими винами. Кожний мав випити за спокій померлого.

Труну виносять у двір до юрби людей. І починають "дарування". Гучна ромська мова, крики, сумна музика - все змішалось. Через голови, через покійного передавались великі килими, різних розмірів коробки, ціла гора подарунків.

Траурну процесію на кладовище супроводжувала довга черга іномарок, які розривали повітря гучними звуковими сигналами. Та частина міста, в якій відбувалось поховання, була повністю блокована - ні проїхати, ні пройти.

Як не дивно це звучить, останній "будиночок" Яна дійсно затишний. Підлога великої могили викладена офісною облицювальною кахлею, стіни озшукатурені і покриті европанелями, на стіні - великий хрест. Біля труни - новенький комп'ютер, факс, сотовий телефон, набір з письмовим приладдям, відеоманітофон і ще ба-

гато іншої техніки, без котрої циганський барон обійтись на тому світі, звичайно ж, не може. Не забули, безумовно, і про предмети особистої гігієни...

Довго, дуже довго, відбувалось прощання з тілом на цвинтарі. Але ось часе доє команду закрити труну. Його повільно опускають в успілку грощина навіть не могили, а склеп - успальницю. Такі були хіба що у сарматських царів. Тільки що поруч не поклали тіла жінки та коня...

А потім були пишні поминки в ресторані "Вуглик". Біля його будови вишикувався ряд шарканих і блискучих іномарок. І все ж, найкращі були такі у Яна.

...Так, вони, роми, в чомусь залишилися, на наш погляд, такими, якими прийшли до Європи у п'ятнадцятому сторіччі. І нам, вірогідно, неможливо зрозуміти їх, витягаючи себе в середньовіччя у світ, який готується зустріти XXI вік.

Володимир Мельников, м. Павлоград

**Прокурору
Закарпатської області
п. Кудрявцеву В. В.**
копія: Начальнику УМВС України
в Закарпатській області
п. Безбородому В. О.
копія: Голові Закарпатського
циганського культурно-просвітнього товариства
"Романі Яг" п. Адам А. С.

До Вас звертаються цигани-жители с.Баркасово, Мукачівського району з проханням захистити від **савівля, протиправних дій та геноциду** по відношенню до циган з боку дільничного інспектора с.Баркасово, с.Чомони, с.Серне, с.Рівне, с.Глейтенента міліції **Валмоші Федора**, який на протязі останніх кількох місяців неодноразово, часто у **нетверезому стані**, приїздив на машині у циганський табір с.Баркасово і без всяких пояснень, об-

ражаючи нашу національну гідність брудною лайкою та погрозами, **бив кулаками** тих циган, яких перших бачив. Причому нерідко він приїздив не сам, а разом з іншими п'яними людьми. Крім того, Валмоші Федір, користуючись своїм владним становищем, **заставляв примусово циган працювати** у нього на будівництві та опорядженні будинку в с.Баркасово. Някої оплати за виконані роботи, звичайно, не було.

ПРОЯВИ ЕТНІЧНОГО ГЕНОЦИДУ ВІДНОСНО РОМІВ

Відкрите звернення циган с.Баркасово, Мукачівського району

Останньою краплею, що переповнила нашу чашу терпіння, став випадок **3 листопада 1999р.**, коли Валмоші Федір разом ще з двома працівниками міліції у формі близько 15.30 за київським часом, приїхавши на машині у табір, почав **бити кулаками церковного старосту** Християнської Євангельської церкви Живого Бога п.Варгу Федора, причому на законну вимогу потерпілого пояснити свої дії, у відповідь лунала дуже брудна лайка та нові удари. Коли жителі табору намагались захистити церковного старосту,

то Валмоші Федір пригрозив, що поб'є всіх, хто буде захищати старосту. Також дільничний інспектор вдарив кілька разів кулаками по **обличчю дочки Варги Федора**, яка намагалась захистити батька.

Хоча ми і цигани, але Конституція України гарантує нам рівні права з іншими національностями, як громадянам України. Часи фашизму минули і ніхто не має права вчиняти геноцид по відношенню до нас. **Тому просимо Вас захистити наші законні права та розібратись з інспектором Валмоші Федором по закону.**

На знімку: юрист-консультант Мукачівського ромського табору Є.Бондаренко і адвокат товариства

"Романі Яг" В.Дидичин проводять виступну юридичну консультацію в селі Баркасово Мукачівського району.

Нове Село - типове закарпатське село, розташоване на межі Березівського і Іршавського районів. Як і більшість населених пунктів нашого краю, воно багатонаціональне, хоч і проживають тут в основному угорці. На околиці села розміщені поселення ромів, яке складається, згідно даних новоселицької сільради, з 184 осіб. На протязі багатьох останніх років життя ромського табору проходило тихо, без будь-яких значних конфліктів з угорським населенням. Та соціально-економічна криза, яка панує в нашому суспільстві, приводить до **загострення таких протиріч, про існування яких навіть і не згадують за нормальних умов життя.** Не обминуло це лихо і Нове Село. В останній час у селі виникло різке протистояння між представником

БЕЗПРАВНІ ГРОМАДЯНИ

ромів, ромським ватажком (бровим) **Лакатошем Дезидерієм Йосиповичем** та головою сільської ради **Шютевим Лайошем Андрійовичем**. Сузь протиріччя полягає в тому, що ромська община і сільська влада притримуються зовсім різних точок зору на шляху вирішення гострих проблем співжиття ромів та угорців. А таких проблем є, як мінімум, три. **По-перше**, це розташування сільського **сміттєзвалища**, яке нависає над ромськими будинками і в буквальному смислі отрує життя ромам. **По-друге**, це питання паспортизації ромів. І, нарешті, дуже болючим є **питання якості питної води** в таборі. Всі вищевказані питання стоять настільки гостро, що було необхідне втручання представників обласного товариства "Романі Яг" та правозахисного центру названого товариства, щоб конфліктуючі сторони змогли прийняти ще раз обговорити ці проблеми, не кажучи вже про конкретні шляхи щодо їх вирішення.

Ситуація в таборі дійсно важка. Вздовж північно-східної частини табору, на висоті 15-20 метрів від початку розміщення перших хат, знаходиться **сільське сміттєзвалище**, куди звозяться всі відходи села. Чому місце для сміттєзвалища було обрано біля саміснь-

кого ромського табору? Адже не треба бути спеціалістом-епідеміологом, щоб сказати, що в цьому випадку ми маємо справу з **буквально кричущим порушенням** будь-яких санітарно-гігієнічних норм. І посадова особа, яка приймала рішення про розташування цього об'єкту **буквально над головами ромів**, повинна бути притягнута до суворой відповідальності, а рішення повинно бути скасоване, як таке, що не відповідає чинному законодавству. Та що говорити про перенесення сміттєзвалища в інше місце, якщо навіть на пропозицію ромів поставити навколо цього об'єкта звичайнісіньку огорожу, щоб купити відходів не продовжували наступ на ромські будинки, голова сільради **Шютев А.А.** відказав: "У бюджеті села нема коштів для проведення таких робіт". Цікаво було б знати, чи знайшлися би кошти у бюджеті села, якби ця величезна смердюча купа опинилася на відстані десяти метрів від хатинки шановного пана голови?

Надзвичайно гостро стоїть і питання паспортизації ромів. Основна частина ромів має паспорти. Це стосується в першу чергу старшого дорослого населення. Проте молоді, як правило, паспорти не має. Це питання стало актуальним під час проведення виборів Президента Укра-

ни. Добре, що державна адміністрація Березівського району пішла назустріч безпаспортним громадянам. Таких у Новому Селі є 21 особ. Проте, вийшло як і завжди. Хотіли зробити краще, а в реальності не вистачило часу, щоб всім виписати нові паспорти: можливість районного паспортного столу обмежені. Тому значна частина ромів не змогла прийняти участь у виборах 31 жовтня.

Третє питання - питна вода. Криниця, з якої бере воду весь табір, знаходиться у найнижчій точці ромського поселення. Вода не відповідає стандартним вимогам до питної води: світлокоричневого кольору, має неприємний присмак. Санепідстанція зробила "добру" справу - висипала в криницю хлоровану вапну, що категорично заборонено міжнародними стандартами. Після цього цілий тиждень люди не могли користуватись водою. Та і тепер вода не відповідає стандартам. На питання до голови сільради **Шютев А.А.** про вирішення проблеми води, ми знову почули: "Нема коштів".

Отак і живуть ромі: сміттєзвалище над головою, воду не те і о пити, а навіть нюхати неприємно. Самі ромі безправні, оскільки не мають документ про особу. До яких пір?

Нове Село.
Наш кор.

ШКОЛА ЦЫГАНСКОГО ИСКУССТВА

Она создана в 1988 году в Москве (Россия) и состоит из детско-молодежной студии цыганского творчества, детского цыганского ансамбля "Тилори" и организованного в 1995 году детского цыганского театра-студии "Тилори".

Наши дети занимаются не только изучением традиционной цыганской музыкальной культуры, но и мастерством актера, сценическим движением и сценической речью. Изучение всех этих предметов мы тесно связываем с изучением цыганского языка, истории, литературы и старинных традиций.

Несмотря на то, что подобная школа ранее никогда не существовала и нам приходится многое делать впервые, не имея постоянной финансовой поддержки и даже необходимых учебников и пособий, наш ансамбль "Тилори" сумел стать лауреатом IV и дипломантом V Международного цыганского фестиваля в Польше (Гожув - Велкопольский).

Мы достаточно известны в своей стране, благодаря активной концертной деятельности, радио, телевидению и прессе. Но до настоящего времени у нас нет возможности установления постоянных контактов с цыганскими культурными органи-

зациями и деятелями в других странах. Мы обращаемся к Вам с просьбой поинтересоваться нашей деятельностью в области цыганской культуры и образования и по возможности передавать другим цыганским организациям и деятелям информацию о нашем существовании.

Мы просим Вас также по возможности сообщать нам о планируемых цыганских культурных мероприятиях в Вашей стране и в других странах.

Мы очень хотели бы влиться в мировой цыганский культурный процесс, представляя старинную и современную культуру цыган России силами детских и молодежных коллективов нашей школы. С удовольствием мы примем участие в любых цыганских культурных программах на приемлемых для нас условиях: до сих пор мы не имеем возможности оплачивать дорогу туда и обратно. Мы надеемся, что это информация станет началом нашей творческой дружбы.

Владислав Деметер, вице-премьер московского общества цыганской культуры "Роман Кхер", художественный руководитель школы цыганского искусства и детского ансамбля "Тилори".

Традиції ромської сім'ї

Роми завжди жили на самих задвірках суспільства, що мало великий вплив на структуру ромської сім'ї. Взаємне непорозуміння ромів з іншими членами суспільства призвело до того, що ромів засуджували і звинувачували у тому, що "вони не бажають жити у нормальних будинках, хочуть бути вільними, як птахи, завжди співати і танцювати, не відчувачи ні журби, ні печалі".

Проте, на структуру ромської сім'ї великий вплив мали негативні умови проживання та необхідність відмежовувати себе від ворожого оточуючого середовища. В своїй книзі П.Рчан пише, що з Греції роми розбрелись по всій Європі. Частина пішла на північ в Румунію, де багато з них потрапило у кріпацтво, що межувало з рабством. Ця залежність збергалась до середини XIX ст. В 1845 році в бухарестських газетах з'являлись об'яви про продаж 200 ромських сімей, які належали румунському боярину. В 1851 р. в офіційній молдавській газеті з'явилось повідомлення про розпродаж майна, серед якого фігурували роми у кількості 94 чоловіків, 85 жінок, 80 хлопчиків і 84 дівчаток.

В літературних джерелах, присвячених ромам, можна знайти велику кількість прикладів дискримінації, яка здійснювалась по відношенню до ромів в Європі з XV по XX століття. Коли про ці переслідування нагадує людям, то вони, звичайно, намагаються ігнорувати ці факти і відповідають: "Так, дійсно було, але давно минуло. Яке це має відношення до ромів сьогодні?". Я хочу навести факт ще з недавнього минулою. До сьогоднішнього дня не відмінені указ Президиуму Верховної Ради СРСР від 1956 року, який забороняє так зване "бродяжництво" ромів. За невиконання цього Указу - п'ять років заслання і вилучення робіт. Це єдиний указ, де кримінальна відповідальність інкримінується за національною ознакою.

Не треба бути психологом, щоб зрозуміти, який вплив мають подібні "мири впливу" на ромський народ в цілому. Члени ромської сім'ї в таких умовах просто повинні були у всьому підтримувати один одного, оскільки їх виживання напружено залежить від внутрішньої солідарності групи. І чим активніше оточуюче суспільство намагалося зруйнувати цю групу, тим сильніше скріплювалась вона за рахунок внутрішніх чинників.

Роми вимушені були захищатись: їм необхідно було створити своє альтернативне суспільство і виробити неписані закони і норми моралі, що мали точно виконуватись і буквально дотримуватись.

Дітей ромів вчать слуха-

тих дорослих. Іх слово є закон для дітей. Оскільки школи фактично і до сьогоднішнього дня для ромів зачинені, діти отримують знання тільки від дорослих. Останні самі неграмотні і в миру своїх можливостей на практиці використовують теорію Платона про підкреслюючи роль освіти і збереження суспільства.

З давніх часів єдиною формою демократії у ромському таборі був принцип "всім порівну". Так колись розподілялись гроші між його жителями, незалежно від того, що і скільки заробив конкретний ром. Якщо глава сім'ї був хворий або помирав, його доля залишилась тею ж самою і про його сім'ю турбувались. Сім'я складалась не тільки з батьків і дітей, але й сім'ї старшого брата або сестри, інколи з їх батьками, і відповідальність за їх благополуччя теж було справою всієї сім'ї.

Часто за дітьми у сім'ї доглядала бабуся, тому що діти залишались вдома самі. Бабуся виконувала важливу роль вихователя, коли батьки виїжджали на заробітки. Якщо ж у сім'ї були дорослі доньки, то старша повинна була вийти заміж першою, оскільки, залишаючись під батьківським дахом, вона ставила під удар честь сім'ї.

Шлюб молодих, звичайно, влаштовували батьки. Батько молодого вступав у роль свата. У разі згоди свадьба влаштовувалась через декілька днів, для того, щоб дати родичам і друзям здалеку приїхати на свято. Жінки намагались перевершити одна одну у приготуванні їжі. (Інколи вони приносили зварене або спечене з собою). Найкращі співаки і танцюристи розважали запрошених. Батько нареченого платив за майбутню невістку символічний викуп - звичай, який поширений не тільки у ромів. Сам обряд весілля - не менш важлива церемонія, ніж сам обряд урочистого заключення шлюбу, починався на другий день.

Ромів часто запитують, чому ромки так рано виходять заміж. Цей звичай, який до цих пір зберігся в Індії, опирається на певні моральні принципи. З досягненням зрілості дівчина виходить заміж - тільки один раз і на

все життя. Оселею молодих стає батьківський дім молодого, якому надється вся необхідна моральна підтримка і практична допомога. Хоча, на жаль, зараз серед ромської молоді втрачаються ці засновані ще у давнину звичаї. Молодь одружується за власним вибором і є вже випадки розлучень.

Коли в таборі народжується дитина, в кімнату нікого не пускають, крім чоловіка та старших жінок. Мати вважається "нечистою" на протязі двох тижнів після пологів. Для неї виділяється окремий посуд, рушник, простирадла, вмивальний таз. Через два тижні все, чим користувалась породілля, викидається.

Багато з цих звичаїв продиктовані метою про самозбереження в повному розумінні цього слова. Якщо би мати і дитину змогли навідувати всьм табором, небезпека заразитись тим чи іншим захворюванням була би надзвичайно велика. Оскільки медицина доступна для ромів є малодоступна (часті машини швидкої допомоги відмовляються виїжджати у ромські табори), цей звичай дозволяв обмежити контакти і таким чином знижував вірогідність інфекції і захворювання.

Коли хто-небудь з старших ромів серйозно занедужував і знаходився при смерті, біля нього збирався весь табор, щоб у відповідності з ромськими віруваннями, одержати благословення. Сьогодні цей звичай може складати проблеми для медиків у випадку госпіталізації ромів з табору. За традицією, у смертного одра для одержання благословення повинні бути присутні хоча б один представник з кожної родини, хоча, як правило, приходять набагато більше людей.

На жаль, приходиться констатувати, що за покращення умов проживання - можливість жити у сучасних квартирах, відвідувати садочки, школи, - ромам приходиться розплачуватись втратою багатьох добрих традицій, які постоєво відмирають і не сприймаються молоддю. Та не повинна зникнути повага до старших, оскільки вона - основа ромського суспільства.

Є.Сюрет

Ромська тема в живописі О.С.Пушкіна

В період заслання на південь (1820 - 1824) О.С. Пушкін написав більшість своїх романтичних поем: "Кавказький бранець" (1821), "Брати - розбійники" (1822), "Бахчисарайський фонтан" (1823). Цикл південних поем завершує поема "Цигани", над якою Пушкін працював літнє у 1824 р. в Одесі і Михайлівському.

Романтична тематика поезії Байрона, за визнанням Пушкіна, "зводила його з розуму". Духовні пошуки англійського поета відобразилися на світосприйнятті освіченого молодого покоління Росії, його передчасній втомленості, розчаруванні, байдужості до життя, що чітко прослідковується у творах "Кавказький бранець" та "Цигани". Саме тому ці романтичні поеми Пушкіна користувались величезною популярністю серед читацької публіки. У декабристських колах

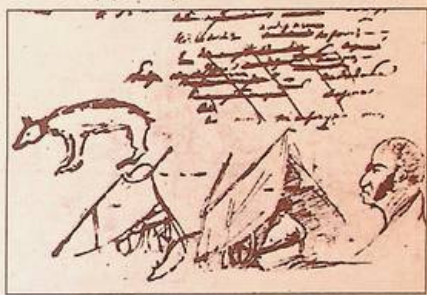
особливо цінували вільнолюбивий дух поема, пафос неприйняття дійсності.

Розглядаючи чорнові записи поеми "Цигани" ми знаходимо на полях оригіналу надзвичайно цікаві для нас малюнки самого поета. Зокрема, Пушкін зобразив декілька видів шатрів. Під одним з них сидить молодя жінка, що схилилась над дитячою колицею. Поряд, ніби контрастуючи з нижнім образом жінки, розміщений портрет неприємного на вигляд старшого чоловіка, що мимоледь поєднується з образом... "Старий муж, грозний муж! Не боюсь я тебе...". Зверху малюнка ми бачимо портрет старого

рома, того самого, який живе за законами волі, який піде на будь-які кроки, щоб захистити честь і гідність своєї сім'ї, своєї доньки...

Звичайно, ці невеличкі малюнки, які Пушкін зробив на полях своїх чорновиків, не дозволяють нам віднести поета до кола живописців. Але дозволяють нам побачити ті основні сюжети, теми, тіпажі, які уявляв собі поет при написанні поеми. Ці різноманітні види возів і наметів, образи жінок і чоловіків, навіть ведмедів, підсилюють зміст поеми, глибше розкривають характеристики діючих персонажів.

Є.Навроцька.

ФЛАМЕНГО - сплеск неугамовної душі

Крім іншого, роми вразно вплинули й на розвиток іспанської музики. В Андалузії та Кастилії поширились фламенго - привабливо темпераментні пісні або танці, інтерпретовані у своєрідному еротичному стилі, які стали здобутком і гордістю іспанської культури. Та чому би й ні, якщо фламенго обожає навіть її Величність - королева! Музика завжди була і залишається невід'ємною складовою свят та повсякденного побуту іспанських ромів. До музики потрібен їм був лише голос та ритм, який задавали собі плесканням чи підтупуванням. Сама ж назва фламенго походить від арабських слів **felag (проривіал)** та **tendu (біженець)**. За твердженнями істориків, у 18 столітті слово фламенго в Іспанії було синонімом рома з Андалузії. При своєму ви-

никненні фламенго ввібрало в себе початки багатьох культур. У ньому можемо помітити індійські, арабські, єврейські, грецькі, іспанські та інші мотиви. Та фламенго постійно розвивається. Спочатку його тільки співали, а ритм задавали плесканням та підтупуванням. Згодом почали використовувати гітару.

Сьогодні класичне фламенго має такі три основні компоненти - спів, гітару, танець.

Природно, що розвинулись його різні напрямлення та стилі. При деяких лише танцюють, або танцюють під музичний супровід та спів. Та фламенго може бути й самотній спів без будь-якого музичного акомпонування. І хоча фламенго співається іспанською, його ромське походження та ромський спів - незамінні. Це вам підтвердить і кожен корінний житель Іспанії, рідною мовою якого є іспанська.

У сучасних стилях фламенго використовується й інші музичні інструменти: електрогітара тощо. А наймолодші його виконавці, які не

зважають на класичність, використовують навіть саксофони, флейти та скрипки.

Ромські митці Іспанії продають тисячі альбомів із записами фламенго, танцюють його в театрах та кав'ярнях, завдяки своєму таланту беруть участь у зйомках фільмів. Найвідоміший з них є фільм відомого іспанського режисера Карлоса Саурі "Flamenco", в якому взяли участь більше ніж 300 співаків, танцюристів та гітаристів. Ця постановка дає глядачу можливість переконавшись у багатогранності та різноманітності стилів фламенго.

На знімок: Відомий ромський виконавець танцю фламенго Й.Кортес. Ромська танцюристка фламенго.

Románi Yag

Kárpátaljai Roma Kulturális Felvilágosító Társaság

A lap a Nemzetközi Újjászületés alapítvány támogatásával jelenik meg

Egy kis roma közösség

A beregszászi járási Bátyúban a romák a vasút mellett egy sikátorában élnek. Nagyon szívesen fogadtatásban részesített bennünket az a pár család, amely itt maradt. Ma mindössze hét ház található azon a helyen, ahol 15-20 éve még több mint 300 roma élt. A romák többsége a nehéz életkörülmények miatt a

80-as években Ukrajna és Oroszország különböző vidékeire távozott. Haza már nem jönnek, mivel tudják, hogy itthon igen nehéz lett az élet. Gyerekek beilleszkedni Ukrajna különböző falvaiban a helyi közösségekben, és úgy élni, ahogyan az ukrán parasztok élnek. Mondják, hogy Bátyúban bent a faluban is lakik néhány roma család, de ezek már annyira beolvadtak, hogy nem is tartják magukat romáknak. A sikátorban élő Hága, Kanalas és Várad családok egy kis közösséget alkotva igyekeznek alkalmazkodni a kialakult gazdasági helyzethez. Ha ezelőtt egy jó pár éve még a többség a vasúton és a helybeli malomban dolgozott, ma már egy embernek sincs állami munkája. Szerenésükre van egy hagyományos szakmájuk, amely nemzedékről nemzedékre öröklődik, a különböző tárgyak készítése műszárból, és szalagból. Ezekből asztalokat, székeket, hintákat készítenek.

Ezek a tárgyak szépek és praktikusak, szívesen vásárolják a falvakban. A férfiak a székeket és asztalokat Lemberg, Drohobics, Sztrij területén is árulják, az asszonyok pedig Kárpátalja településein hálálnak velük. Ebből élnek a sikátorban a romák. A faluban élő romák már a helybeli parasztok életmódját követik, vagyis földműveléssel és állattartással foglalkoznak. Ezen felül Magyarországra is járnak dolgozni meg cserkereskedni. A bányai romák nem járnak koldulni, igyekeznek a két kezük munkája után megélni.

Az asszonyok több éve nem kaptak gyerekeikre segílyt. Egyszer sem

részesültek semmilyen humanitárius segílyben: sem a községi tanács, sem a romaszövetségek részéről.

Nagyon tetszett nekem a roma gyerekek sokasága az iskolában. Csoma Sándor, a bányai középiskola igazgatója szerint a roma gyerekek több mint 80%-a jár iskolába. Nem kell kötelezni őket, a roma szülők maguk küldik gyerekeiket az iskolába. Az alsó tagozatba minden roma gyerek jár – mondja az igazgató. – De sokan közülük be is fejezik a középiskolát.

Egy közülük, Várad Natália a Beregszászi Tanárképző Főiskola harmadéves hallgatója. Több ösztöndíjat nyert, cikkei jelennek meg a „Beregi Hirlapban”. Többször meghívták Magyarországra, ahol riport készíttést és újságírást gyakorolt. Nagyon jó lenne, ha a Kárpátalján élő romák, a bányaiakhoz igazodnának.

Bátyúban a roma és nem roma lakosság között baráti a viszony. A sikátorban élő romák szomszédjai magyarok és ukránok. E kis közösséget alkotó romák megbecsülik szomszédjaikat, és ez a megbecsülés kölcsönös.

Sajnos a roma hagyományok itt is lassan feledésbe merülnek. Régen, amikor még több mint 300 roma élt ezen a helyen, több zenészcsoportot tartottak számon, akik lakodalmakon, bálokban muzsikáltak. Ma már alig néhány zenész akad a fiatalok között, akik csak kedvtelésből muzsikálnak. Itt sem ismerik a romák őseik nyelvét. Magyarul és oroszul beszélnek.

Horvát Bertalan

Hága Bertalan reménysége

Él a bányai kis roma közösségben, amely mindössze 40 tagból áll, egy fiatal ember, aki megbecsülésnek örvend mind a romák, mind a nem romák részéről, a neve: Hága Bertalan.

1959-ben született Bányában. Szülei egyszerű roma emberek voltak, akik a helyi kolhozban dolgoztak. Valamiben azonban különböztek a többiekől. Fonot asztalokat és székeket készítettek. Serre más romákat is megtanítottak. Hága Bertalan befejezte a nyolc osztályt. Katonai éveit letöltése után 1981-ben megnősült. Több évet dolgozott a helyi vasútnál és a malomban. Aztán elajátította a kőművességet. Több évet dolgozott a volt Szovjetunió területén építkezéseken. Három évvel ezelőtt ott volt Beregszászban is az új poliklinikai építkezésnél, amit Magyarországról szponzoráltak. Semmi sem bizonyítja jobban szakutódását, mint a háza. Bertalan a házat saját kezűleg építette fából. Előnyösen különbözik a többi háztól, amelyek vályogból

készültek. Tíz éve a kis roma közösség Hága Bertalan bírójává választotta.

- Sajnos a községi tanácstól nem kaptunk semmilyen segílyt - mondja Hága Bertalan. Többször is kérelmeztük egy kisebb földterületet romáink részére, de eddig nem talált kérésünk meghallgatásra. Pedig ez a hét ház, amelyekben élünk, nagyon kis területen van. Kellene lassan egy kis föld, amelybe legalább zöldségféléket termesztenénk. Jó, hogy ebben a nehéz helyzetben meg tudunk valahogy élni.

Itt még a gyerekek is dolgoznak. Segítenek fenni a kosarakat, székeket, hintákat, mert egyelőre más munkalehetőség nincs.

Hága Bertalan két gyereke van. Egy lánya és egy fia. A lánya már befejezte a 9 osztályt, a fia most jár 8-ikba.

- Szeretném, ha valamivel többre vinnek az életben, mint én. Ebben reménykedik Hága Bertalan.

P.B.

Októberben több száz öreg roma látogatott el szervezetenkhöz a Romani Jajhoz, hogy leadja a „holocaust”-ra vonatkozó iratokat. Október végén a nagyszülősi járásból érkeztek hozzánk. Egy körutunk során, két asszonyt felvettünk kocsinkba. Az út Ungvártól Salánkig elég hosszú, az asszonyoknak volt idejük elmesélni életüket. Az egyiket feljegyeztem

Úti történet

B.J. 1924-ben született a nagyszülősi járási Salánkon. Nyolcan voltak testvérek. Szülei többek között vályogvetéssel foglalkoztak. Iskolába nem járt mivel ő volt a családban a legidősebb, és a kisebbekre kellett felügyelnie.

A második világháború idején apját behívták a magyar hadseregbe, de egy fél évet leszolgálva hazaengedték, mivel sok gyereke volt.

1944-ben családja sok szenvedésen ment keresztül, mint a romák többsége.

- Mintha ma lett volna - mondja J. néni ügy emlékszem. 1944 márciusa volt, virágvasárnap. Kint sepertem az udvart, amikor bejött hozzánk két magyar csendőr. Összeszedett minket lányokat és fiatal asszonyokat és lenyírtak. A megaláztatás miatt sírtunk, de ők nem törődtek velünk, hanem egy nagy házba zártak minket, és el akartak szállítani.

- Most is hálával gondolok vissza - folytatja a beszélgetést B.J. néni, - fálunk akkor bírójára Lemák Andrásra, aki nem engedte, hogy elvigyenek bennünket.

Házunkból elvittek mindent: lovat, tehenet, búzát. Akkoriban elég jól éltünk. Volt egy kis

földünk is. Az asszonyok harmadába jártak dolgozni tehetős gazdákhöz, a férfiak napszamba a szeszfőzdébe. 1944 áprilisában megismerkedtem leendő férjemmel, aki katonaszökevény volt, és fakitermelésen dolgozott mellettkünk az erdőben.

B.J. néni akkoriban a közeli szőlőben dolgozott. Így ismerkedtek meg.

Amikor bejöttek a németek, az ő részükről is megaláztatásban volt része. Meg akarták erőszakolni, de férje nem engedte, ezért nagyon összeverték. Több mint két hónapot fekdűt utána, de meggyógyult.

Több mint 45 évet éltek együtt, a férj 1991-ben bekövetkezett haláláig. Nyolc gyermeket neveltek fel. Amikor megérkeztek Salánkra, B.J. néni beinvitált bennünket takaros, kis házába. Megmutatta férje arcképét. Az arcképen egy délcélg szakaszvezető volt látható. B.J. néninek 29 unokája és 11 dédunokája van, akiknek néha elmeséli tanulságos életét.

Náci Bertalan

1898 tavaszán Odessza egyik táboraiban született egy kisfiú, akinek a Grigorij nevet adták. Ennek a kisfiúnak hosszú és érdekes élet adatot meg.

... A helyi piacon megkérdeztem egy fiatal romától, hogy hol találkozhatok Grigorij (Ljutyini) Miháljovics Ogluval. Ő megmagyarázta, hogy a háza könnyen megtalálható, mivel a kapuban két szekér áll. Ez az ismertető jel, mintha mutatná, hogy a dnepropetrovski területi Pavlográd cigány táborának legidősebbike ezen a helyen lakik.

Bementem az udvarba, és megláttam Grigorij (Ljutyini) Oglu. Az igazat megvallva, egy gyenge öregemberre számítottam, de előttem egy élenk öregember állt, és ahogy később kiderült, jó emlékezőtehetséggel rendelkezik. Megmutattam neki és rokonainak a „Románi Jág”, című újságot, ami mindenből érdeklődést váltott ki. Az újságnak köszönhetően, hogy a cigányok bizalmasan fogadtak. Az egyik cigánylány azt mondta: „Rólunk írnak ez jó, mivel az emberek többsége, minket nem néz embernek...”

Megtudtam, hogy Pavlográdban kb. száz roma család él. Sokan közülük az Oglu nevet viselik. Ez azért van, mert régen a cigányoknak a vándorlások idején senkinek sem volt személyi igazolványa. A cárizmus és a szovjet idők alatt egy igazolványt adtak ki, a tábor legidősebb emberének a nevére. Így lett soknak a neve Oglu. Megismerkedésünk után megkértem az öreg rokonait, hogy hagyjanak minket egyedül. Amikor ketten maradtunk, megkértem az orreget, hogy meséljen vándorlásairól és életéről. Kitént, hogy Grigorij apó a 100 évében 58 évet vándorolt, csak akkor telepedett le, amikor Hruscov megtiltotta a

Baht tuke papu Grigorij

(100 éves születésnapját
ünnepelte nemrég
Grigorij roma)

romáknak a vándorlást. Tudomásom szerint a Krimen a tatárokkal együtt rengeteg krimi cigányt is kitelepoltak. Grigorij apó családjára is ez a sors várt, de 6k ebben az időben táborukkal a nykolájevi és a herszoni területen vándoroltak. Rokonaikkal együtt sikerült Verbki faluban telepedniük, ahol hat fiával együtt több mint 22 évet dolgozott beszerzőként. Arra a kérdésemre, hogy nem sajnálja - e a vándorlással töltött éveket, Grigorij apó így felelt. — Te nem vagy cigány, nem tudod megérteni a vándorélet szépségét. Télien a falvakban telepedtünk le, ahol örömmel fogadtak, mivel tudták, hogy a cigányok kitűnő kovácsok. Tavasszal mindig tovább mentünk.

Visszaemlékezve még hozzá teszi: „ A mi családunkból senki sem ult börtönben”.

„A vallás szerint- folytatja - muzulmánok vagyunk”. Bizonyításként elmond egy muzulmán imát. A muzulmán hit szerint nem esznek szalonnát, és amikor a cigány nő sült, a völégény köteles fizetni a menyasszonyért. A lakodalmakban , keresztelőkben és temetésen Grigorij apó tölti be a muzulmán pap szerepét. A pavlográdi cigányok foglalkozása ugyanaz, ami régen: kovácsok, lovasok, és jóskok. Igaz, ma már a piacon kereskedéssel is foglalkoznak.

Egyszerűen élünk. 22 hrivnya a nyugdíjam. Kenyérre elég, de pálnkára nem jut — mondja nevetve. A 100 éves Grigorij apó mellett, pavlográdi táborban él még egy rokona, aki 80 éves. A fontos kérdésekben a vének tanácsa dönt. Az ő szavuk törvény az egész helyi cigányok számára. Az utolsó kérdése az volt az öregnek, hogy megkapják - e a kompenzációt azok a cigányok, akik annyit szenvedtek a háború alatt. Mit is felelhettem rá? Semmit. Az a másfél óra, amelyet beszélgettem Grigorij Ogluval elrepült mintha tíz perc lett volna. O olyan érdekes társalgó partner volt, hogy többit is elbeszélgettem volna vele, de figyelembe vettem korát és elbucsúztam tőle. Amikor lejöttem az udvarból, ő sokáig ott állt és integetett.

V. Kocsánszkij Pavlográd.
Ukránból fordította Náci.B.

A favágó és a vizitünder

Egy favágó belecjette a fejszjét a folyóba. Leült a partra, és bánatában sirva fakadt. A vizitünder meghallotta a sirást, és megsajnálta a favágót. Felhozott a folyóból egy aranyfejszét, és megkérdezte:

- Ez a te fejszéd?

- Nem, nem az enyém! — válaszolt a favágó.

A vizitünder erre egy ezüstsfejszét hozott fel.

- Ez sem az enyém!- ismételte a favágó.

Erre a vizitünder felhozta az igazit.

- Ez már az én fejszém!- szölt a favágó.

A vizitünder neki ajándékozta a három fejszét, mert őszinte volt.

Odahaza a favágó megmutatta a barátainak a fejszékét és elmesélte, hogyan járt.

Erre az egyik elhatározta, hogy ugyanúgy cselekszik. Lement a folyóhoz, szántszándékkal belecjette a fejszjét a vízbe, leült a parton és, ő is sirt. A vizitünder megjelent az aranyfejszével s ezt kérdezte:

- Tícd ez a fejsze?

- Az enyém, az enyém! — kiáltotta örömmel a favágó.

A vizitünder azonban nem adta oda az aranyfejszét, sőt még a saját sem kapta vissza, mert hazudott.

O kashtari haj e pajeski biuzhi

Jekh kashtari andre peradas tover ande valya. Tele beshlas pasha e valya, haj ande peski briga rovelas. E pajeski biuzhi ashundas o rovpie, haj sunusardas le kashtares. Opre andas anda valya jekh somnakuno tover, haj pushlas les:

- Kado tyiro tover?

- Naj, na muroj! — phendas o kashtari.

Pe kadi opre andas jekh rupuno tover le pajeski biuzhi.

Vásárhelyi Czutor Béla Hódmezővásárhely első primása és karnagya, 1863 február negyedikén született Hódmezővásárhelyen, s ugyanott járt iskolába.

Hegedűlmi gyermekkorában kezdett. A zenei ismeretekben első oktatója édesapja volt, majd később Menner János szegedi zenetanár, akitől a hangjegyek ismeretét szerezte.

Tanulmányaiban oly gyorsan haladt előre, hogy 14 éves korában már a hódmezővásárhelyi zenekarnak lett a vezérprimása.

Zenei ismereteit bővíteni Aradra ment a híres Kis Józsi zenekarához, majd Szegedre Fehér Poldihoz, ahol huzamosabb ideig maradt.

Czutor Béla 1884-ben visszatért szülővárosába, Vásárhelyre, s itt önálló zenekart alakított, melynek együttal karnagya is volt.

Közben meghívást nyert a fővárosba, Balázs Kálmán zenekarához, sőt többször hívták külföldre még Amerikába

Czutor Béla

(1863-1911)

lapban, ezt írván többek között róla:

„A legnagyobb cigány-művészt Hódmezővásárhelyen láttuk. Czutor Bélát, aki nekünk halálós betegen játszott.” Lehetetlen esetellen ennek a cigánynak a zsenialitását...” 1911-ben meghalt.

Cs.É.

is, de a meghívásokat soha nem fogadta el, mert betegeskedése megakadályozta abban, hogy messzebb útra idegenbe menjen pénzt és dicsőséget keresni.

E l i m i s m e r é s b e n szülővárosában is volt része, melynek közönsége mindig szeretettel vette körül. Még az irodalmi világ is tudomást szerzett róla, mert a nyolcvanas években Pósa Lajos írta róla azt a Dankó Pista által megzenésített s országsszerte ismert szép dalt: „Vásárhelyi sétatérén Béla cigány muzsikál”...

Tudomást vett róla a távol Amerika is. A "The Evening Post" című lap egyik előkelő munkatársa, aki 1900-ban európai körutat tett, s Hódmezővásárhelyen is megfordult, egész cikket szentelt művészetének a

Él a táborban egy asszony

A percsenyi táborban nemcsak romák élnek. Az oroszok, ukránok, kazahok, és más nemzetiségűek, annyira beilleszkedtek a tábor lakosságába, hogy már észre sem vehető a különbség.

Egy takaros kis házból, egy asszonyka jött ki elé, akinek a ruháján látszott, hogy szombat levén, házi munkával foglalkozik. Meglátva az idegen arcot, egyből mondta:

- Mindjárt, csak átöltözöm. Gyorsan bement a házba. „Ez a negyven éves gyakorlatból maradt fenn” — mondta egy kicsit később Alevtina Zsarkova. Mindig szaladok a betegeknek segíteni. Ilyen tapasztalt specialista, mint Alla Zsarkova, a tábornak igen nagy szüksége van.

A távoli Nyugat-Urál egyik kis városában, Szarapulban született. Az iskola elvégzése után, elvégezte a Szverdlovi orvosi egyetemet. Komiszina városában dolgozott, a szemészet főorvosaként. Később megszerezte a narkológus és pszichiáter képesítést. Egy elvonókúra és egy speciális pszichiátria főorvosa volt. Évekkel később elsajátította a természetgyógyászatot is. Láthatjuk, hogy Alla Zsarkova széleskörű specialista. Ezt a helybeli romák is érzik, mivel Zsarkova mindegyiken igyekszik segíteni. Kinek vényomást mér, vagy csak egyszerűen tanácsot ad.

Sohe még gondolatban sem utasított el senkit. Amikor még kórházban dolgoztam, minden beteghez egyformán viszonyultam. Egyforma volt számomra az is, akit külön speciális szobában kezeltek, és az a koldus is, akit az állomásokról hoztak be. Az Isten előtt mind egyformák vagyunk.

Manapság — folytatja Alla Zsarkova — még nagyobb szükség van a jószágra és a gondoskodásra. Mint specialista, többféle betegséget figyelek meg a roma gyerekeknél. Ezeket kezelni kellene. De hogyan, amikor az embereknek alig van pénze élelemre.

Szomszédom, Olga, aki terhes, naponta jár fáért az erdőbe, amit a hátán cipél. Ez normális? Kérdeztem őt: mit csinál? Ő ezt feleli rá: nekem két gyermekem van, télen ki fogja őket melegen tartani? Mint ember és orvos, hogy értem meg

- Chi kado na muroj — phendas o kashtari.

Pe kodi opre andas le pa jeski biuzhi o chacho.

- Kado aba muro tover si! — phendas o kashtari.

Le pajeski biuzhi leske das sole trin tovera, ke chacho manush sas.

Khere o kashtari sikidas le tovera peske vortakenge haj vorbisardas sar phirdas. Pe kadi o jekh gindis pej, vi voj kade kerel.

Tele gelastar kaj e valya, haj andre shudas ando paji pesko tover,

ezt az asszonyt. Esetleg, magam cipelem helyette a fat. Az új szomszéd jószágát, aki három évvel ezelőtt költözött át Perencesnyre Oroszországból nagyon megszerette Mihály és Mária Okogrip, Ignác és Ljubov Tirpák, akik Alla Zsarkova barátai lettek.

Az utca, amelybe ez az orosz asszony költözött, a Téglás nevet viseli. És ez nem szimbólikus. Téglaköncént épült az ő élete is: tanulás, felelősségteljes munkája, a gyerekek nevelése. Az idősebb fiának a felesége Kárpátjáról való, ezért lányával, Olgával átköltözött, erre az idegen vidékre, hogy egyben legyen a család. Nagyon szereti unokáit, Szásit és Dását, akik Ungváron élnek. Szeretné, ha az egyik unokája folytatná hivatását és orvos lenne. Habár már nyugdíjas, de mint orvos, arról álmodik, hogy Perencesnyben, társadalmi alapon egy természetgyógyászati klinikát nyit. A tapasztalat és tudás megvan hozzá, és a legfontosabb, gyógyítóvénnyek mindenütt nőnek. Így hasznukra lehet az embereknek.

O. Gyeny.

Ukránból fordította H.B.

Tele beshlas kaj e valya, haj vi voj rovelas.

E pa jeski biuzhi avilas e somnakuno toverasa, haj kodi pushlas:

- Tyiro kado tover?

- Muroj, muroj! — cipisardas losshasa o manush.

De e pajeski biuzhi chi das les somnakuno tover, inke chi

Lesko tover chi das palpale, ke o manush xoxadas.

Karsai Ervin fordította

ВИВЧАЄМО РОМСЬКУ МОВУ

Урок другий
(Продовження)

Творення множини іменників чоловічого роду

У множині іменники чоловічого роду в переважній більшості випадків закінчуються на голосний -е.

Чаво - *ромський хлопець* Чаве - *ромські хлопці*
Ракло - *не ромський хлопець* Ракле - *не ромські хлопці*

Творення множини іменників жіночого роду

У множині іменники чоловічого роду, як правило, приймають фонетичне закінчення -а, я.

Джувлі - *жінка* Джувля - *жінки*
Чай - *дівчина* Чая - *дівчата*

Відмінювання прикметників чоловічого та жіночого роду в множині та однині

	Однина	
Жіночий рід	Чоловічий рід	
Лачі чай	Лачо чаво	

	Множина	
Жіночий рід	Чоловічий рід	
Лаче чая	Лаче чаве	

Незмінювані прикметники

У ромській мові ряд прикметників не змінюється за родами та числами. Наприклад:

	Однина	
Жіночий рід	Чоловічий рід	
Шукар чай	Шукар чаво	

	Множина	
Жіночий рід	Чоловічий рід	
Шукар чая	Шукар чаве	

Артикль

Означений артикль в реченні може стояти безпосередньо перед підметом, або перед прямим означенням. Наприклад:

Ві ле чаве бокхале.
Ві ле ціне чаве кхерей.

Заперечна форма речення

О ром най кgere - рома нема вдома
Джувля най анде кірчма - жінок нема в корчмі

В П РА В А

1. Утворіть форму множини від наведених нижче іменників:

Чаво, гаджо, маро, ром, грас, вурдон, кхер, гав, джувлі, ромні, гаджі, раклі, месаля, кірчма.

2. До наведених слів підберіть подібну пару в лавинному роді.

Наприклад: *Бахтало ром - бахталі ромні*
Бахтало ром, насвало чаво, бокхало ром, тгуло гаджо, терно мануше, зурало чаво, мато ром.

3. Перекладіть на ромську мову:

Хворий ром, хороша жінка, сильне вино, молода дівчина, щасливі дівчата.

АНЕКДОТЫ

Известный мафиози пошел к цыганке.

- Что вам раскрыть: любовь, жизнь, будущее? - спросила гадалка.

- Единственное, что я хочу знать, так это шифр сейфа в местном банке.

Цыганка пристально посмотрела на свою клиентку и сказала:

- В вашу жизнь скоро войдет молодой брэнет... Его вес будет колебаться между тремя и четырьмя килограммами...

Одному человеку цыганка предсказала, что он погибнет в результате какого-нибудь спора. С этого времени он стал со всеми предупредительным, вежливым, уступчивым. Но однажды он тяжело заболел, и у его постели собрался консилиум. Увидев врачей, больной прошептал:

- Вот когда сбывается предсказание!

- Ужасная картина. Завтра угром ваш муж будет мертвым.

- Это я знаю, - морщится клиентка. - Меня интересует другое: спяпают ли меня?

Цыганка подходит к молодому человеку и говорит:

- Дай тысячу, я предскажу тебе судьбу.
- Я тебе пятьдесят дам, отгадай мне шесть номеров в "Лото - забава".

Рані та чародійка

Були колись один ром та ромка. Мали вони лише одну доньку. Була вона дуже гарна. І звали її Рані. Їй подобалося ходити в ліс по гриби.

Одного разу їхав лісом принц. Звали його Роман. Побачивши Рані, Роман захотів з нею одружитися.

Та жила в королівському палаці зла чародійка, яка теж мала доньку, страшну та зубату. Доньку її звали Злостива Плакса. Чародійка хотіла, щоб саме її дочку принц взяв собі за дружину. Тому відвела вона Рані у ліс й встромила їй у серце величезний терен. Рані померла. Чародійка викопала глибоку яму, куди загребла Рані. На наступний день на тому місці виросла золота троянда. Бідні, багаті та поважні люди проходили повз неї, хотіли зірвати її та нікому це не вдавалося.

Роман й гадки не мав, що сталося з Рані. Шукав її, нарікав, блукав лісом й кричав: "Де ти Рані, повернись!". Дійшов він так аж до золотої троянди. І троянда сама стрибнула йому у руки. Принц поніс її додому й поставив у вазу.

Жив тоді у королівському палаці і Четверокий. Який одного разу сказав принцovi так: "Роман, сьогодні вночі не спи, а добре дивись, що буде відбуватися!" Принц так і вчинив. Наступила ніч, троянда вискочила з ваз, кинулась на землю та й змінилася на Рані. Підійшла до принца, хотіла його поцілувати. Тут принц спіймав її руку. І зразу ж Рані перетворилася на змію.

"Держи її! Не випускай із рук!" - закричав Четверокий.

Тоді змінилася Рані на собаку, на вовка, на ведмедя, на жабу, на кішку, на пташину та принц її так і не випустив із своїх рук.

"Стань такою, як ти була! Змінись на Рані!" Кінець кітцем Рані прийняла образ гарненької Рані, якою була раніше.

"Твоя чародійка збила мене" - сказала Рані Романові. "Вона хотіла, щоб ти одружився з її дочкою - Злостивою Плаксою".

Принц визвав до себе чародійку. І коли та побачила Рані живою, у неї від люті розірвалось серце.

Злостива Плакса з ганьбою, плачучи, залишила палац, й подалася туди, де не знають її ні роми, ні гаджі.

Старий ром та стара ромка переселились до своєї доньки і зятя. Жили вони в злагоді. І якщо не помиралі, живуть й посьогодні.

Е Рані тге е босорка

Сас йекг Ром тге Ромні. Сас лен ча тге йекг чгай. Есас іген шукар. Вініненас ла Рані. Е Рані пірелас андро веш козаренге (бураца). Йекгвар джалас ле вешгеа о принцос про грай. О принцос пес вініненас Роман. О Роман дігля ла Раня. Камелас ла ромняке те лел.

Андре ле краліскері діз бешелас босорка. Сас ла джунгалі, дандвалі раклі. Вініненас ла Руштї Рунді. Е босорка камелас, кай о принцос те лел ромняке лакера ракля, ла Руштя Рундя. Лігендя ла Раня андро веш, демадя лаке баро кандро андро йіло. Е Рані мувля. Е босорка кідня аврі хор хар, парундя ла Раня андре. Про авер двес одой баріяса сомнахунї ружа. О чоре, о барвале, о баре рая піренас катар е ружа, каменас ла те чінгерен, але ніко ла нашті чінгердя.

О Роман на джанелас, со пес ла Раняга ачглія. Роделас ла, ровелас, пірелас веша кандре, вініненас: "Кай сал Рані? Ав пале!" Авля ке сомнахунї ружа. Е ружа леске коркорї хутїля андро васт. О принцос ла андя кgere, тгодя ла андре ваза.

Андре ле краліскері діз сас Штареякгенгеро. О Штареякгенгеро пгенел ле принцоске: "Роман, азад-івес рати ма сов. Ча камукейрі кер, гой совес, але мішес діг, со пес ачгеля."

О принцос камукейрі ідралїля, але чорал дікелас, со пес керла. Йекгвар е ружа хутїля андал е ваза аврі, демадя пега андре пгув, ачглія Раняке, гейля ко принцос, камелас лес те чумідел. О принцос ла худня вастестар. Е Рані пес кердя сапеске.

"Лікер ла! Ма мук ла андал о васт!" - вініел о Штареякгенгеро.

Е Рані пес кердя руконеске, рувеске медведіске, жамбаке, муцаке, чірклеске, але о принцос ла на мувля. "Кер тут айсаке, сар салас. Кер тут Раняке!"

Айці пре кайцесте пес е Рані кердя Раняке, айсаке сар сас.

"Тїри босорка ман мурдардя", - пгенел е рані ле Романоске. "Камелас, кай те лес ромняке лакера ракля, ла Руштя Рундя."

О принцос вічндя ла босорка. Сар е бенгалї босорка дігля ла Раня джївдона, чїндїля андре лате о йіло. Е Руштї Рунді гейля андре барї лач одой, кай ла на прїнджарен ані Рома ані гадже.

О пгуро Ром тге е пгурї Ромні авле те джївен ке лескерї чгай тге ке пескеро джамутро. Джївенас андро лачплен. Те на мувле джі ададївес джївен.

Переклад А.Адама.

РЕЦЕПТИ РОМСЬКОЇ КУХНІ ВІД ЕСТЕРИ

Маческерї зумїн

На 10 порцій беремо 1,5 кг свіжої риби, 1,5 кг картоплї, 3-4 середні головкї цибулї, по 2 невеликї морквини та петрушки, столову ложку солодкого молотого червоного перцю, 100 грам олії, лавровий лист, чайну ложку чорного перцю (горошок). Сіль додаємо за смаком.

У чавунному казанку на 5-6 літрів смажимо на олії цибулю, кубиками порїзану моркву, петрушку, додаємо червоний перець (папригу). Кїдаємо картоплю, рїзану кубиками. Підсолюємо по смаку, додаємо лавровий лист. Варимо 10-15 хвїлін. Під канец вкїдаємо порїзану на порційні кусочки рибу і варимо все до готовності під кришкою, але не більше 5-7 хвїлін. Перед тим, як подавати на стіл, додаємо в казанок сік одного лимона або 1 столову ложку оцту.

Смачного!

РОМАНИ ЯТ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Реєстраційне свідоцтво Зг 173 від 26 лютого 1999 р.

Шеф-редактор **Аладар АДАМ**
Редактор **Євгенія Навроцька**

Редакція не зважди подїляє позицію авторів. За точність наведених фактів відповїдає автор. Редакція зберїгас за собою право виправляти мову і скорочувати матеріали.
Повний або частковий переклад матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романї Ят".

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Тельманяна, 1/48а,
телефакс 1-58-05.
E-mail:romaniyat@mail.uzhgorod.ua

Перечинська районна друкарня,
295070, смт.Перечин, вул.Жовтнеза, 93
E-mail: tyro@mail.uzhgorod.ua
Умови друку: арк. 2,5, тираж 2500, зам. № 2042.